

FOLYÓIRATSZEMLE

1/67

001.815:025.4

A könyvtárosság és más tudományágak. - /Librarianship and other disciplines/ - ASHWORTH, W. - ASLIB Proceedings, 18.k. 6.sz. 1966. jun. p. 152-159.

A tudományok fejlődését elősegítő gondolatok és ötletek igen gyakran egymástól látszólag egészen távol álló ismeretek kombinációjából születnek meg. Az ilyen kombinációk létrejöttének támogatása a könyvtár alapvető fontosságú feladatai közé tartozik. Ezen igény hatására jöttek létre az un. utólagosan koordinált indexek, melyek az anyagot úgy rendszerezik, ahogy az a felhasználás szempontjából szükséges, szemben a hagyományos osztályozási rendszerekkel, melyek előre meghatározott sémába építik be az ismereteket. Ugyanezen igény fokozott kielégítésére javasolja a szerző olyan rendszer kidolgozását, amely automatikusan kimutatja, ha egyes elgondolások egymással szorosabb kapcsolatban vannak, automatikusan felfedi a statisztikai korrelációt egymástól látszólag független anyagok között, és lehetővé teszi, hogy az egyik szakterületen felhasználhatónak ítélt módszerekre vonatkozó információkat akkor is vissza lehessen keresni, ha azok potenciálisan felhasználhatók valamely teljesen eltérő célra, eltérő szakterületen is. Az ilyen rendszer részét képezheti az osztályozás, a koordinált indexelés, a BOOLE-algebra alkalmazása, valamint a hivatkozások indexe /Citation index/, amely lehetővé teszi szakterületek közötti kapcsolatok kimutatását.

/Vásárhelyi P./

2/67

002.513.3:778.14

A mikrofotográfia és a dokumentum-másolás néhány kurrens tájékoztatási forrása. - /Some current sources of information on microphotography and document reproduction/ - PATTERSON, E.F. - Microdoc, 5.k. 2.sz. 1966.jun. p. 26-33.

A harmincas években keletkeztek az első uttörő közlemények a mikrofotográfia és reprográfia tárgykörében, jelenleg pedig már évi több ezer a közlemények száma. A szakterület referáló folyóirata az ANBAR MANAGEMENT SERVICES ABSTRACTS. Ennek és a szakterület legszámtottevőbb 19 folyóiratának részletes kiadói, megjelenési és előfizetési adatait sorolja fel, kiegészítve a folyóiratok szakterületen belüli fő profiljával. A folyóiratokon kívül hasznos tájékoztató források a nemzeti és nemzetközi szervezetek is. Ezek közül legjelentősebbek: a NATIONAL MICROFILM ASSOCIATION /USA/, a MICROFILM ASSOCIATION és az INSTITUTE OF REPROGRAPHIC TECHNOLOGY /Anglia/, az igen életerős JAPAN MICROPHOTOGRAPHY ASSOCIATION, valamint a nem-

zetközi INTERNATIONAL MICROGRAPHIC CONGRESS michigani szervezete. Ezeknek a szervezeteknek a címe és a titkárok neve egészíti ki a felsorolást.

/Hoványi G./

3/67

002.513.5:001.814.2

A szakemberek információ igényének típusai és az információk gépi visszakeresése. - /Tipu informacionnüh zaproszov specialisztov i mehanizacija poiszka informacii/ - SZOKOLOV, A.V. - Tehnicseskije Biblioteki SzSzSzR, 44.k. 2.sz. 1966. p. 16-22.

Mielőtt gépesített információvisszakereső rendszerek kiépítéséhez kezdenénk, azt kell meghatározni, melyek azok a tájékoztatósi igények, amelyeknek gépi uton történő kielégítése valóban indokolt. A szerző az információigényeket 4 csoportba sorolja: a/ Általánosabb jellegű információk folyamatos biztosítása; b/ Speciális szakterületre vonatkozó, konkrét jellegű "termelési" információk folyamatos biztosítása; c/ Általános információk retrospektív jellegű összegyűjtése; d/ Speciális szakterületre vonatkozó "termelési" információk teljességre törekvő visszakeresése. Természetesen a felhasználótól függ, hogy egy konkrét igény az ő szempontjából melyik kategóriába sorolható. A szakemberek kizárólag a saját erejükre támaszkodva csak az a/ típusu információkat szerezhetik meg, általános jellegű szakfolyóiratok és szemlék rendszeres figyelemmel kísérése útján. Ezeket az információigényeket azonban nem is lenne helyes gépesített tájékoztató szolgálat útján kielégíteni. A c/ kategóriába tartozó igényeket a szakemberek maguk kielégíteni már nem tudják, de a tájékoztató szolgálat hagyományos eszközök és módszerek alkalmazásával e téren jó eredményeket érhet el. A b/ kategóriába tartozó igényeket lehetőség szerint, a d/ kategóriába tartozókat pedig feltétlenül gépi uton kell és érdemes kielégíteni: a gépesítést tehát e területeken kell minél előbb megvalósítani.

/Vásárhelyi P./

4/67

002.532.3

A "tanuló mátrixok" mint információrendezők. - /Obucsamie matricu kak klassifikatoru informacii/ - AGAMALOVA, M.A. - AKOPJAN, R.A. - Naucsno-Tehnicseskaja Informacija, 1966. 3.sz. p. 22-26.

A "tanuló mátrix" mátrix struktúrával rendelkező átkapcsoló rendszer, melyben különböző funkcionális kombinációk, kapcsolatok alakulhatnak ki. E kapcsolatok elemei lehetnek bináris jellegűek, nem binárisak és analóg jellegűek. Az utóbbi években a szovjet és külföldi szakirodalom egyaránt többször foglalkozott ezekkel a különleges mátrixokkal, amelyek a jövőben minden valószínűség szerint nagy jelentőségre tesznek majd szert az információs rendszerek felépítésében. - A rendezés, osztályozás feladata matematikailag visszavezethető az egyes tárgyak közötti minimális távolság meghatároz-

zására, s ez a probléma analóg a tanuló mátrixok problémájával. A szerző ezért a vonatkozó irodalom áttekintése alapján ismerteti a "tanuló mátrixok" működésének alapelveit, s részletezi a nem-bináris, majd a bináris jellegű "tanuló mátrixokat". Megvizsgálja, hogy mennyire marad változatlan az osztályozás, amennyiben egyes tárgyak környezetében átalakításokat hajtanak végre.

/Vásárhelyi P./

5/67

002.532.3

Tezaurusz a dokumentációban: a fogalom történeti fejlődése és értelmezései. - /Thesaurus in der Dokumentation. Vielschichtigkeit des Begriffes und historische Entwicklung/ - MODEL, F. - Nachrichten für Dokumentation, 17.k. 1-2.sz. 1966.márc. p. 5-13.

A dokumentációban mind többen beszélnek a tezauruszról és a tezaurusz-módszerről - de ezt a fogalmat "misztikus kódok" övezik. Az eredeti görög fogalom /rejtekhely, "kinsz"/ latin-középlelatin közvetítéssel jutott el Roget Thesaurus-áig, ahonnan a dokumentáció a szóhasználatot merítette. A dokumentáció mai terminológiájában az egyes szerzők nem egy egymástól merőben eltérő definícióját adják a fogalomnak. A meghatározások alapján három tezaurusz-típust lehet megkülönböztetni: a nyelvészeti, a statisztikai és a tájékoztató tezauruszt. A nyelvészeti tezaurusz elsősorban szinonimaszótár, amelynek általában hierarchikus osztályozórendszer az alapja. A statisztikai tezaurusz a kapcsolódó szavak előfordulási számának tükrözője - ennek természetesen nem osztályozórendszer az alapja. A tájékoztató tezaurusz pusztán tárgyszójegyzék, amely egy visszakereső rendszer tárgyszavait sorolja fel, természetesen a szükségessé utalókkal.

/Hoványi G./

6/67

002.532.3:002.513.5

Traktoripari tezaurusz kidolgozása a vonatkozó dokumentumok indexelése és visszakeresése céljából. - /Razrabotka terminologičeskogo slovarja dlia indeksacii i poiszka dokumentov v oblaszti traktorostroenija/ - POPOV, L.G. - Naucsno-Tehniceskaja Informacija, 1966. 3.sz. p. 27-29.

Az információvisszakereső rendszerek legnagyobb többségükben deskriptorok, tárgyszavak használatára épülnek, - ennek viszont előfeltétele az adott szakterületen a tezaurusz, a szavak közötti kapcsolatokat, egy-egy szó esetében a szűkebb és bővebb fogalmakat és szinonimákat feltüntető szógyűjtemény összeállítása. A szovjet traktoripari tezaurusz elkészítésekor az amerikai ASTIA /Armed Service Technical Information Agency - Amerikai Hadi Dokumentációs Központ korábbi neve, jelenleg Defense Documentation Center/ tezaurusz ill. az EJC /Engineers Joint Council - Amerikai Mérnökszövetség/ tezaurusz alapján, s azok módszertani tapasztalatait figyelembe véve úgy jártak el, hogy az adott szakterület kézikönyvei, indexei, referáló kiadványainak tárgymutatói szerint megfelelő szak-

embergárda bevonásával összeállították a legfontosabb szakkifejezések jegyzékét. Ezután minden szakkifejezésről külön kártyát készítettek, melynek fejleceként maga a kifejezés szerepelt, majd a baloldali oszlopban alfabetikus rendben az összegyűjtött kifejezések között talált bővebb fogalmakat, a középső oszlopban a szinonimákat és vonatkozó szakkifejezéseket, a jobboldali oszlopban a szűkebb fogalmakat sorolták fel. Majd a homonimákkal és szinonimákkal kapcsolatos problémák megoldására, egyes szavak kizárására, mások értelmének pontos meghatározására került sor. Összetett szavakat részeikre bontva építettek be a tezauszba. A munka eredményeképpen 1100 fogalmat tartalmazó nyomtatott traktoripari tezausz jött létre, melyet az információvisszakeresés és indexelés során végzett kísérletek alkalmával megfelelő minőségűnek találtak.

/Vásárhelyi P./

7/67

002.532.3:014.3:050.447

A tezausz, mint a műszaki referálólapok tárgymutató-készítésének alapja. - /Der Thesaurus als Grundlage für die Sachregisterbearbeitung bei technischen Referateorganen/ - PREPERSKI, H. - Nachrichten für Dokumentation, 17.k. 1-2.sz. 1966.márc. p. 13-22.

A referálólapok tárgymutatójának feladata, hogy a tárgyidőszakban referált dokumentumok tárgykörének gyors visszakeresését lehetővé tegye, vagy elősegítse annak megállapítását, hogy releváns dokumentumot nem referáltak a tárgyidőszakban. A tárgymutatók szakszerűségi tükröző mutatók, enciklopédikus-betűrendes mutatók vagy tiszta betűrendes mutatók lehetnek. /Az enciklopédikus-betűrendes mutatókban a dokumentum egészének tartalmát kifejező valamennyi tárgyszó szerepel a besorolást meghatározó első - esetleg előrevetett - tárgyszó után./ Mindhárom tárgymutató összeállításának alapja az egyes tárgyszavak megválasztása. Ennek leglényegesebb mozzanata - különösen műszaki szakterületen - a szinonimák közül a leghelyesebb kiválasztása. A tezausz ebben nyújthat segítséget: szerepelnie kell benne a tartalomfeltáráshoz elfogadott tárgyszavaknak és ezek szinonimáinak is, az utóbbiakról azonban mindig utalni kell az előbbiekre "lásd" vagy - a csak rokonértelmű szinonimák esetében - "lásd még" utalókkal. Az egyes tezausz-megoldásokat táblázatos példák szemléltetik.

/Hoványi G./

8/67

002.66:002.35.088.6/410/

Szakképzett személyzet a tájékoztató munkában - néhány tény és azok kihatása a jövő szempontjából. - /Professional staff in information work - some facts and their implications for the future/ - EDWARDS, A.P. - ASLIB Proceedings, 18.k. 2.sz. 1966.febr. p.44-51.

Angliában felmérést végeztek egyénekhez és vállalati irányító szervekhez kiküldött kérdőívek segítségével a tájékoztatásban dolgozó szakembergárdával kapcsolatban. A visszaküldött 1363 kérdőív

alapján a következő tájékoztató adatokat nyerték:

A vizsgált vállalatoknál a tájékoztatásban foglalkoztatott, szakképzettséggel rendelkező teljes állású dolgozók száma 50 %-kal emelkedett 1960 és 1965 között, és további 50 %-os emelkedéssel számolnak 1970-ig. A félállásban foglalkoztatottak száma ennél valamivel jobban nőtt. Az iparágak közötti megoszlást vizsgálva, szálalékosan a vegyiparban foglalkoztatják a legtöbb információs specialistát. A megkérdezett személyek 25 %-a rendelkezik műszaki vagy tudományegyetemi végzettséggel, speciális tájékoztatási képzettséggel azonban mindössze 7 %! A vállalatok döntő többsége hajlandónak mutatkozott azonban arra, hogy tájékoztatásban dolgozó munkatársait munkaidőben továbbképzésre küldje az ASLIB által szervezett tanfolyamokra.- A felmérés szerint 1970-re mintegy 1800 tájékoztató szakembert kell kiképezni. Ehhez biztosítani kell a megfelelő oktatógárdát, és fokozni kell az erre a célra fordított állami támogatást.

/Vásárhelyi P./

9/67

002.81

A publikált információk terjesztése a vezetők, tudósok és műszakiak között.- /The dissemination of published information to executives, scientists and technologists/ - HINDSON, R. - Library Association Record, 68.k. 6.sz. 1966.jun. p. 220-226.

A szerző a vállalati tájékoztató iroda által kiadott referáló kiadvány hátrányaira rámutatva hangsúlyozza, hogy az abban foglalt anyag jelentős mértékben ismétli a központi kiadványokban megtalálható információkat, s ezért az előállításukra fordított munka fölöslegesnek tekinthető. Sikra száll a névre szóló személyi tájékoztatás mellett. Vállalatánál minden igénylőnek a feldolgozás után azonnal megküldik a referátumot minden olyan szakirodalmi anyagról, amely érdeklődési körébe vág. A referátumot elolvasás után vissza kell küldenie a tájékoztató irodának, de kívánsága esetén 3 hónaptól 1 évig terjedő időre kikölcsönzik azt részére. Ennek a rendszernek az a célja, hogy figyelemmel tudják kísérni, mely anyag érdeklí valóban, hogyan változik érdeklődési köre. A felfektetett grafikon igazolja a névre szóló tájékoztatás gyakorlatának helyességét: 1963-ban 1000 kiküldött referátumból mintegy 800-at kértek vissza és 500 eredeti dokumentumot igényeltek; 1965-ben pedig az iroda már 5500 értesítést küldött ki, amiből 5000-et kölcsönöztek és 2000 esetben igényelték az eredetit is.

/Vásárhelyi P./

10/67

015/430/:025.352:681.323.074

A "Deutsche Bibliographie" összeállítása elektronikus számológéppel.- /Computer-Einsatz bei der Herstellung der Deutschen Bibliographie/ - BERNHARDT, R. - Nachrichten für Dokumentation, 17.k. 1-2.sz. 1966.márc. p. 23-30.

A németországi Gépesített Dokumentációs Központ első operatív munkája a Deutsche Bibliographie számológépes összeállítása volt. 1966 januárjában jelent meg a kidolgozott gépi módszerrel készített első szám. A kézzel végzett címlírásokat a feldolgozás során VONAMATIC 8-csatornás lyukszalagos írógéppel BCD kódban írták le. Ezután IBM 7765-ös géppel 150 jel/mp sebességgel mágnesszalagra írták át az adatokat. Az összeállítást IBM 1460-as számológéppel végezték. Ehhez külső memóriaként 6 IBM 729-es mágnesszalagos és 5 IBM 1311-es lemezes tároló csatlakozott. A megszerkesztett adatokat FACIT PE 1501-es berendezés lyukasztotta TTS kódban 6-csatornás lyukszalagra, szintén 150 jel/mp-es sebességgel. A szedést erről végezte a LINOQUICK MOD. 6 c. linotype szedőgép. A kész bibliográfiához kiadói mutató, permutált szerzői- és tárgyszómutató is tartozott. Az összeállítás 6 program /elemző, korrektúra, előkészítő, szerkesztő, válogató-keverő és lino-program/ szerint készült. Az eljárás tervezése és megvalósítása 14 hónapot vett igénybe.

/Hoványi G./

11/67

021.852/47/

A szovjet könyvtárak nemzetközi kapcsolatai. - /International relations of soviet libraries/ - RUDOMINO, M. - Libri, 16.k. 1.sz. 1966. p. 61-69.

A Szovjetunióban nagyszámban fordítanak le idegen nyelvű könyveket: 1964-ben pl. 4406-ot. Valamennyi könyvtár állományában vannak ezen kívül idegen nyelvű művek is. Évente 20 000 folyódiratra fizetnek elő több mint 100 országból. Mintegy 100 könyvtár áll állandó közvetlen kapcsolatban külföldi könyvtárakkal. 1964-ben több mint 1 millió kötetet küldtek könyvtárközi csere formájában külföldre, s ugyanennyit kaptak külföldről. Valamennyi nagyobb könyvtárban külön alfabetikus és osztályozott katalógus áll rendelkezésre a külföldi könyvekről. Könyvtárközi kölcsönzést 42 ország könyvtáraival bonyolítanak le: 1964-ben 5000 könyvet kölcsönöztek külföldről és 12 000-et adtak kölcsön külföldre. - A nemzetközi kapcsolatok egy érdekes formája az a bilaterális könyvtári szeminárium, amelyet a Szovjetunió és Csehszlovákia között építettek ki. Ennek során csehszlovák könyvtárosok vitával egybekötött előadásokat tartanak Moszkvában és szovjet könyvtárosok Prágában. - A szerző javaslatot tesz a szovjet és más európai országok könyvtárosai között fokozott együttműködés kiépítésére, nemzetközi konferenciákra, a fejlődő országok szakembereinek az együttműködésbe történő fokozott bevonására, regionális szemináriumok szervezésére.

/Vásárhelyi P./

12/67

022.9:651.011.54

A könyvtárak jövője a gépesítés korszakában. - /The future of libraries in the machine age/ - VICKERY, B.C. - Library Association Record, 68.k. 7.sz. 1966. p. 252-260.

A könyvtári munkák közül csak a rutinszerűek gépesíthetők; gépesítésük csak akkor gazdaságos, ha állandó munkafolyamatokat és nagytömegű információk feldolgozását lehet gépesíteni. A "kiadó--könyvtár--olvasó /ill. másik könyvtár/" hármas tagozódás igény- és dokumentum forgalmát típus-feladatokra lehet bontani: ezek a dokumentumok továbbítását, a dokumentumok, információk létrehozását és könyvtári feldolgozását, végül ezeknek az információknak a továbbítását foglalják magukba. A hármas tagozódásnak ezekből a típus-feladataiból nem egy gépesíthető, mert rutinszerű, és így az említett módon gazdaságos. A gépesítés foka pedig az adott típus-feladat szerint változik, és feladatról feladatra, a tagozódás szerint épülhet egymásra: a kiadók gépi nyelven írt, végső fokon kártyalyukasztóval előállított "katalóguscédulái" lehetnek az alapjai például a könyvtári állománynyilvántartás válogatógépes feldolgozásának, majd az elektronikus számológéppel előállított kötetkatalógusnak. A gépesítésnek ebben a korszakában a könyvtári munkában igen nagy szerephez jut majd a szervezés, a "management": a könyvtárosnak egyre inkább rendszertervezővé kell válnia.

/Hoványi G./

13/67

025.17:608.3

Ertekezlet a szabadalmi irodalommal végzett munkával kapcsolatban. - /Szovetscsanie po rabote sz patentnoj literatury/ - ZADER-KAN, L.I. - Tehnicseszkie Biblioteki SzSzSzR, 43.k. 1.sz. 1966. p. 17-19.

A szabadalmi irodalom nagy jelentőségére való tekintettel az Össz-szövetségi Szabadalmi Könyvtár a Szovjetunió egyes gazdasági körzeteiben értekezleteket szervez, melyeken megvitatják a területi és ágazati szabadalmi bázisok kiépítésével kapcsolatos problémákat, és kitérnek a szabadalmi irodalommal végzett munka módszertani specialitásaira is. Nyitott kérdés azonban még az, hogy a szabadalmi bázisokat hol építsék ki: a műszaki könyvtárak vagy a szabadalmi irodák keretében? Ennek megfelelően zavaró párhuzamosságok jelentkeznek a könyvtárak szabadalmi tájékoztatással kapcsolatos módszertani irányításában is, mivel a könyvtárak mind az Össz-szövetségi Szabadalmi Könyvtártól, mind pedig saját módszertani irányító szerveiktől kapnak határozott utasításokat az alkalmazandó munkamódszerekre vonatkozólag, s ezek az utasítások gyakran ellentmondóak. Így pl. a Szabadalmi Könyvtár előírja, hogy valamennyi könyvtár készítsen szakrendi katalógust szabadalmi anyagáról, amivel a könyvtári módszertani központok nem értenek egyet, mivel a különböző tárgykörök meghatározására szolgáló szabadalmi osztályszámok országonként különböznek, amely a szisztematikus katalógus felépítését egyrészt bonyolulttá, másrészt munkaigényessé és nehézzé teszi.

/Vásárhelyi P./

14/67

025.221:061.62/47/

A periodikákra történő előfizetés megszervezése egy tudományos kutatóintézetben. - /Organizacija podpiszki na periodiceszkuju literaturu v naucsno-isszledovatel'szkom insztitute/ - KOZACSKOV, L.Sz. - PRISZTAVKO, L.P. - Naucsno-Tehnicoszszkaja Informacija, 1966. 3.sz. p. 15-17.

Az Ukrán Akadémia Kibernetikai Intézetében kísérletet tettek arra, hogy valamilyen objektív mérce alapján döntsék el: mely hazai és külföldi folyóiratok megrendelése valóban szükséges az adott anyagi keretek között. Ennek érdekében az intézethez járó folyóiratokat az operatív tájékoztatás során nyert statisztikai adatok alapján értékelték: minden számot szakembercsoport elemzett, és megállapította, hogy hány cikk bír jelentőséggel részlegének munkája szempontjából. A különböző részlegek igényeit összegezve, egy fél-év folyamán megállapították, hogy az azalatt beérkezett valamennyi számból folyóiratonként hány cikk volt fontos. Az így kapott számmal elosztották a folyóirat féléves előfizetési árát, s egy olyan mutatót kaptak, mely számszerűen kifejezi egy-egy folyóirat jelentőségét a teljes intézet szempontjából. Ezt a mutatót még egy olyan tényezővel is megszorozták, mely a folyóirat által érintett szakterületnek az intézet profilja szempontjából vett fontosságát mutatja, - a kapott számszerű adatok alapján végezték el aztán a folyóirat rendelést. Új folyóiratokat a Referativnij Zsurnalban megjelent és az intézet szempontjából fontosnak ítélt referátumok száma alapján rendelték meg, hasonló számítási módszer alapján.

/Vásárhelyi P./

15/67

025.6:027.7/492.614/

A delfti kölcsönzési rendszer. - /The Delft circulation system/ - VERHOEFF, J. - Libri, 16.k. 1.sz. 1966. p. 1-10.

A delfti műegyetem könyvtárában a kölcsönzést jelentősen gyorsítani sikerült oly módon, hogy egyrészt biztosítják az igények folyamatos kielégítését állandóan működő szállítórendszer használatát, másrészt elektromos úton összekötik az olvasót magával a megfelelő raktár-résszel. A gépi megoldások alkalmazása lehetővé tette a várakozási idő kevesebb mint tizedrészére való csökkentését, valamint melléktermékként az adatok lyukszalagra rögzítését, és így számítógépes statisztikai kimutatások előállítását. A rendszer működése a következő: az olvasó a katalógusból kikeresi a számára szükséges könyv raktári számát, mely egyben megadja a könyvnek a raktárban elfoglalt pontos helyét is. Ezt a számot feltárcsázza egy telefonkészüléken, melynek hatására a megfelelő polconál a raktárban kigyullad egy lámpa, és számlálócső mutatja a kért könyvnek a polcon elfoglalt pontos helyét. A raktárban a könyvet spirálisan lefelé haladó aknába helyezik, amelyben saját súlya hatására lassan lecsuszik egy szállítószalagra, mely elviszi a kölcsönzőbe. Az igényelt könyvek raktári száma a tárcsázással egyidőben lyukszalagra is rögzítődik. A telefonos távjelző rendszer a bibliofon nevet kapta.

/Vásárhelyi P./

16/67

026/52//061.25/

A Japán Szakkönyvtárosok Szövetsége.- /The Special Libraries Association in Japan/ - HATSUKADE, I. - Special Libraries, 57.k. 1.sz. 1966.jan. p. 51-52.

A szakkönyvtár nem csupán tárháza az irodalomnak, hanem feladata, hogy irányítsa, aktivitásra ösztönözze az általa szolgált intézményt és annak kutató munkáját. A szakirodalom hatalmas növekedése, a tudományos kutatás fokozódó igénye a szakirodalom minél könnyebb hozzáférhetősége iránt, Japánban szükségessé tette a szakkönyvtárak minél nagyobb mérvű kiépítését.

A Nemzeti Parlamenti Könyvtár /National Diet Library, a következőkben NDL/, a japán nemzeti könyvtár működése nagyban elősegítette ezt a folyamatot, megteremtve a szakkönyvtárak országos hálózát. Csak egy szakterületről véve példát: az ország törvényhozási és végrehajtó testületeinek 30 szakkönyvtára, mint az NDL körzeti szakkönyvtárai, az NDL irányítása alatt működnek. Szoros kapcsolatban állnak az irányító szervezettel az állományukban lévő anyagok kölcsönzése, továbbá a tájékoztatási és kutatási munka terén. Az NDL tevékenységéből adódó értékes tapasztalatok, valamint mind a kormányzat, mind pedig a magánintézmények részéről mutatkozó fokozódó igény a kutatási jelentések iránt, teremtették meg a feltételeket ahhoz, hogy Japánban 1952-ben létrehozzák a Szakkönyvtárosok Szövetségét /Special Libraries Association, a továbbiakban: SLA/.

Az országot hét körzetre osztották, és mindegyik körzetben megválasztották a SLA körzeti tanácsát. E körzeti központokba az NDL és ennek körzeti könyvtárain keresztül jutnak el a központi és helyi kormányzati szervek publikációi. Ezáltal biztosítják egyrészt a körzeti központok és tagkönyvtárak, másrészt a körzetek és a SLA közötti kooperációt.

A SLA évente mozgó kiállítást rendez a körzetek részére a kutatási jelentések anyagából. Ujabban az egyes körzetekben kutatói szakcsoportok létesültek; ezek időnként összeülnek, hogy tanulmányozzák a szakterületükön felmerülő problémákat.

A szervezet kiadványai:

Bulletin of Special Libraries Association in Japan; időszakos kiadvány, tájékoztatást ad a körzeti és tagkönyvtárak működéséről és azok tagjainak tudományos tevékenységéről.

Directory of Research Libraries; megjelent 1956-ban. Kb. 1000 tudományos könyvtár tevékenységét ismerteti.

General Index of Japanese Statistics; megjelent 1959-ben. Tartalmazza a kormányzati szervek, nagy iparvállalatok, kutatóintézetek statisztikai adatait.

Guidebook for Documentation; megjelent 1965 februárjában. Ezt a SLA 10 éves fennállása alkalmából állították össze azzal a céllal, hogy az egyre növekvő igényt a szakkönyvtárak tevékenységére vonatkozó gyakorlati útmutatás iránt kielégítsék.

/Dácz E./

17/67

026/479.25/

Az Örmény Köztársaság Műszaki Könyvtárának szabadalmi tájékoztató munkája. - /V reszpublikanszkoj naucsno-tehniceszkoj biblioteke Armenii/ - ULUBABJAN, E.A. - Tehniceszkie Biblioteki SzSzsZr, 43.k. 1.sz. 1966. p. 21-23.

Az Örmény Köztársaság Műszaki Könyvtárának szabadalmi tájékoztató tevékenységét az aktivitás jellemzi: arra törekszik, hogy a termelésben konkrétan kimutatható eredmények szülessenek az általa biztosított információk alapján. Munkatársai ezért felkeresik a legfontosabb üzemeket, és minden előzetes vállalati igénybejelentés nélkül maguk kezdeményezik a kiemelt gyártási és fejlesztési tervek szabadalmi irodalommal történő támogatását. Tanulmányozzák a felmerülő műszaki jellegű problémákat, majd - miután kellőképpen megismerték a vállalat sajátosságait - a szabadalmi anyagból kiigélik mindazt, amiről feltételezhető, hogy a munkát előbbre viszi. Ezt az anyagot kiállításokon ismertetik meg a vállalat dolgozóival, majd információs napot szerveznek, amikor az érdekeltekkel konkrétan megvitatják: hogyan lehet, vagy miért nem lehet az egyes információkat a vállalatnál hasznosítani. A hasznosítható információkat még utólagosan biztosított szakirodalmi anyaggal is kiegészítik. Ily módon 1965-ben 20 nagyvállalatnál 9 szabadalom és 389 újítási javaslat létrejöttét segítették elő, ami a népgazdaságnak csaknem 1 millió rubel hasznot hozott.

/Vásárhelyi P./

18/67

026.64/47/

A vállalati műszaki könyvtár beszámoló konferenciája. - /Otcsetnaja konferencija tehniceszkoj biblioteki predprijatija/ - VOLUNSZKAJA, R.L. - Tehniceszkie Biblioteki SzSzsZr, 44.k. 2.sz. 1966. p. 6-8.

A Szovjetunióban a vállalati műszaki könyvtárak és a vállalati dolgozók: az olvasók közötti jobb kapcsolat kialakítása érdekében a vállalati műszaki könyvtárak ún. beszámoló konferenciákat rendeznek, melyek lehetnek személyes találkozók, "levelező" és "vegyes" találkozók. A legeredményesebbek természetesen a személyes találkozók, melyeket évente egyszer rendeznek meg, ismertetve a könyvtár célkitűzéseit, újabb szolgáltatásait, a lehetőséget adva az olvasóknak, hogy javaslataikat, bírálatukat, véleményüket a nyilvánosság előtt kifejtse. A "levelező" találkozók esetében lényegében arról van szó, hogy a legfontosabb kérdésekben kérdőívek formájában kéri ki az olvasók véleményét. A "vegyes" eljárás alkalmazása esetén a személyes találkozót kérdőíves felmérés előzi

meg.- A szerző utmutatást ad arra vonatkozólag, hogy hogyan kell az ilyen találkozókat előkészíteni, a beszámoló előadást felépíteni és a tapasztalatokat kiértékelni.

/Vásárhelyi P./

19/67

026.64

Az üzemi könyvtárak jövőbeli szerepéről. - /Wird die Werksbücherei überflüssig?/ - SCHRAPEL, J. - Dokumentation, Fachbibliothek, Werksbücherei, 14.k. 6.sz. 1966.szept. p. 177-178.

Az üzemi könyvtárak 100 évvel ezelőtt jöttek létre. Akkoriban a képzés olyan célnak számított, amelyet minél többen kívántak elérni. Manapság a széles tömegeknek az a törekvése figyelhető meg, hogy nem akarnak tanulni. Amerika ebben is Európa előtt jár: kétségtelen, hogy ezt az irányzatot a televízió terjedése nagyban elősegíti. A televízió hatásának legkorábbi előfutára az a törekvés volt, hogy az oktatásban magukat a számokat, amelyek a legelvonatagabb gondolkodási folyamatokra készítették a tanulókat, kisegítő ábrákkal "magyarázzák meg". Ez egy primitív fejlődési fokra való "rekonkretizációt" jelentett. Ennek a visszaesésnek mint folyamatnak az eredménye az is, hogy az üzemi könyvtárakat egyre kevesebben látogatják. Az olvasás ugyanis az olvasó egész szellemi képességét és képzelőerejét megmozgatja - a vizuális benyomások viszont lelassítják a szellemi tevékenységet, mert mindent készen találunk. Ma megszívlelendők LAGRANGE szavai, aki 1788-ban kora mechanikáját a matematikai formulák nyelvén tárgyaló művéről büszkén jelentette ki, hogy az egyetlen ábrát sem tartalmaz.

/Hoványi G./

20/67

026.64/410/:023.5

Az üzemi könyvtárak személyzeti kérdései. - /Staffing of industrial libraries/ - HASLAM, D.D. - Library Association Record, 68.k. 6.sz. 1966.jun. p. 213-218.

A szerző az angol könyvtáros szövetség megbízásából felkéréselt 40 véletlenszerűen kiválasztott üzemi műszaki könyvtárat és tájékoztató irodát, hogy információkat gyűjtsön ezeknek a vállalatnál betöltött szerepére, helyzetére, s a munkatársak képzésére, státusára stb. vonatkozólag. Megállapította, hogy a vizsgált szervezetek költségvetése évi 6000 - 250 000 dollár között van, a minimális állomány 400 könyv, 150 folyóirat-előfizetés, a maximális 28 000 könyv, 1100 folyóirat-előfizetés, 40 000 kutatási jelentés és jelentős szabadalmi gyűjtemény volt. A rendszeres használok számának meghatározása nehéz, de a legnagyobb vállalatnál sem haladja meg a 2500-at. A könyvtár vagy tájékoztató iroda vezetője funkciója szempontjából legtöbbször a kutatás vagy fejlesztés vezetőjének, ritkábban adminisztratív vezetőnek, reklámfőnöknek vagy a szabadalmi osztály vezetőjének volt felelős, beosztás szempontjából pedig legtöbbször osztályvezető, ritkábban maga az igazgató volt közvetlen felettese. A vezetők fizetése tekintetében a következő átlagok a-

dódtak: 2-5 beosztott esetén évi 4500 §, 6-10 beosztott esetén évi 4750 §, 11-20 beosztott esetén évi 8000 §. A beosztottak fizetése a kortól és gyakorlattól függően 900-3000 § évente. A vállalatok nagymértékben elismerik az egyetemi végzettséget ezen a téren, s igényeik kielégítésére nem elegendő az oktatás jelenlegi mérete, - ugyanakkor a szakképzettség nélkül e területen dolgozók fizetése jelentősen az adminisztratív dolgozók átlaga alatt van, mivel fő-
lős számban állnak rendelkezésre.

/Vásárhelyi P./

21/67

027.7:025.5

Az egyetemi könyvtárak és a kutatók információs igényei. 1: Az információsztolgáltató szempontjai. - /University libraries and the information needs of the researcher. 1: A providers view/ - LINE, M.B. - ASLIB Proceedings, 18.k. 7.sz. 1966.jul. p. 173-184.

Szabadpolcos egyetemi könyvtár esetében az egyes művekkel és témakörökkel kapcsolatban oly mélységben kellene a felhasználók igényeit elemezni, hogy lehetővé váljék az állomány olyan elrendezése, mely előre meghatározott osztályozási rendszernek vagy az egyetemi oktatási anyagnak megfelelő csoportosítása helyett a valódi szükségleteknek, a felhasználás gyakoriságának megfelelő elhelyezést biztosít. Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy az anyag böngészésének szükségessége és lehetősége sok alkotó ötlethez vezetett. A könyvtár használhatóságát fokozza, ha a meglévő katalógusokra támaszkodva gépi uton mélyrehatóbb indexeket állítanak elő. A referáló folyóiratoknak, indexeknek ugyanis az a nagy hiányosságuk, hogy nincsenek kapcsolatban a könyvtár állományával. A probléma áthidalására: 1. minden kutatócsoport mellé rendeljenek ki tájékoztató szakembert, aki részleteiben megismeri a feladatot és biztosítja a megoldáshoz szükséges irodalmat; 2. a könyvtárak alkalmazzák saját körülményeikre a központi tájékoztató intézmények szolgáltatásait. Ez oly módon értendő, hogy országos vagy nemzetközi együttműködés termékeként kell kialakítani egy-egy szakterületen az információs bázist, mágnesszalagra kell az anyagot rögzíteni, hogy minden könyvtár gépi uton kiemelhesse a saját állományában rendelkezésre álló anyagra vonatkozó információkat, s maga készíthesse el a "testére szabott" gépi indexeket.

/Vásárhelyi P./

22/67

027.7:025.5

Az egyetemi könyvtárak és a kutatók információs igényei. 2: A kérdés vizsgálata a felhasználó szempontjából. - /University libraries and the information needs of the researcher. 2: A consumer's view/ - DOLBY, J.L. - ASLIB Proceedings, 18.k. 7.sz. 1966.jul. p. 185-190.

Az egyetemi könyvtár hasznosságát a felhasználó szempontjából meghatározza azoknak az igényeknek a száma, melyeket a könyvtár kielégíteni képes, valamint az igények kielégítésének időszükséglete. A számítógéptechnikából kölcsönzött kifejezéssel ez utóbbit a szerző ciklusidőnek nevezte el. A különböző igények kielégítésének ciklusideje változó: ez alakítja ki a ciklusidő-megoszlást, mely a könyvtári munka hatékonyságának a felhasználó oldaláról nézve egyik fő mércéje. A ciklusidő rövidítésének több útja van: 1. A könyvtár másolat vagy eredeti formájában a lehető legtöbb anyagot bocsátja a felhasználónak tartósan rendelkezésre, és lássa el jól használható saját katalóguspéldánnyal; 2. Építsen ki a könyvtár jól működő, gyors telefon-referenz szolgálatot. Telefonon sok helyen adnak ugyan felvilágosítást, de kevés az olyan könyvtár, amelyik ezt súlyponti feladatnak tekintené; 3. A könyvtár gyors és közvetlen hozzáférést elektronikus információrendszerrel építhet ki. Ezzel kapcsolatban olcsóság és megoldhatóság szempontjából mindenképpel mutatók gépi előállítására jöhet számításba.

/Vásárhelyi P./

23/67

027.7/430.1-2.27/:026.2/430.1-2.27/

A hannoveri műszaki tájékoztatási könyvtár 1965-ben. - /Technische Informationsbibliothek /TIB/ Hannover 1965. / - Dokumentation, Fachbibliothek, Werksbücherei, 14.k. 6.sz. 1966.szept. v.163-175.

A hannoveri műszaki főiskola könyvtára és a műszaki tájékoztatási könyvtár egy épületben székel, de mások a feladataik: az első a szokásos egyetemi-főiskolai funkciókat tölti be, a második az előbbivel együtt országos műszaki könyvtár. Könyv- és folyóiratállományuk aránya egyaránt 1:2. A műszaki tájékoztatási könyvtár közel 40 000 könyvtári egység évi gyarapodásából 8600 a folyóiratkötet és 10 000 a xerox-másolat vagy mikrofilm. /Naponta átlag 300 folyóirat érkezik a könyvtárba./ Mindezek 92 %-a külföldi szakirodalom. A könyvtárnak 2000 kutatási zárójelentése van, amelyeket részben az US. Government Research Reports c. kiadvány alapján szerez be; jelentős mennyiségben a Clearinghouse for Federal Scientific and Technical Information révén, xeroxmásolatban vagy mikrofilmkártyán szerzik be a zárójelentéseket. A disszertációkat Bernből, a Herbert Lang cég útján és a Dissertation Abstracts szolgáltatás felhasználásával szerzik be. Jelentősebb a könyvtár feldolgozása az orosz és a japán nyelvterületről; a kínai szakirodalom feltáráshoz nemrégiben kezdtek hozzá. A könyvtárnak szerzői-, szak- és helyrajzi katalógusa van; a szakkatalógus saját rendszer szerint épült ki, és használatát tárgyszókatálógus könnyíti meg. A könyvtár szakreferenseit 10-20 külső tudományos műszaki munkatárs segíti tájékoztatási feladataikban. Az általános ismertetőt a reprográfiai bevezetések /xerox 914, xerox copyflo, Kodak Prostar stb./ beszerzési és üzemeltetési költségeinek összehasonlítása zárja.

/Hoványi G./

24/67

027.7/713/:681.323:025.354

Az ONULP, az új ontariói egyetemek könyvtárügyi terve. -
/ONULP - the Ontario New Universities Libraries project/ - BREG-
ZIS, R. - FREEMAN, E. - GOTLIEB, G.G. - ICC Bulletin, 5.k. 2.sz.
1966.ápr.-jun. p. 99-113.

Ontarióban öt új egyetem létesült. Mivel az egyetemek számára életfontosságú a könyvtár, a Torontói Egyetemi Könyvtár vállalta, hogy az öt új könyvtár részére katalógusokat készít. Ehhez az egyetem IBM 7094 /II/ és 1401-es számológépeit használták fel. Mindegyik egyetem részére 17 000 címből álló alapkatalógust készítettek. Ehhez havi kiegészítések és háromhavi kumulatív katalógusok csatolkoznak. Év végén az egész állományról adják ki a kumulatív katalógusokat. Így maximum 4 helyen kell keresni a kívánt művet. A katalógusok szerzői- és szakkatalógusok, utóbbit perforált kartonokra is kinyomtatják a számológéppel. Az IBM 1401-es kiíróegységét úgy alakították át, hogy nagy- és kisbetűt, valamint a címfelvételezési írásjeleket is nyomtatja. Ezért sebessége az eredeti 40 %-ára csökkent - ez viszont biztosította a megoldás sikerét. A programozás két évig tartott; nyelve a COBOL volt. Az 1965-ös kumulatív katalógus elkészítése az IBM 7094-es számológépen csak 30 órát vett igénybe. Számolni kell azonban az igen jelentős kódolási és lyukasztási idővel is.

/Hoványi G./

25/67

048.1/061.3//72/

Regionális munkaértekezlet a report-irodalomról. - /Regional workshop on report literature/ - STRICKLAND, H.D. - Special Libraries, 57.k. 1.sz. 1966.jan. p. 52-53.

A Rio Grande Chapter és a Szakkönyvtárak Egyesületének Tudományos-Műszaki Osztálya /Science Technology Division of Special Libraries Association/ 1965. október 31-től november 3-ig munkaértekezletet tartott Mexikó Albuquerque városában. Több mint 100 tekintélyes állami könyvtár, kormánysszerződéses iparvállalat, testület, egyetemi könyvtár képviseltette magát az értekezleten. Kiváló előadók és a témakörök helyes megválasztása biztosította az értekezlet eredményességét.

Az értekezlet programja a következő volt: a tudományos kutatóknak nyújtandó tájékoztatás módszerei a report-irodalomban; a report-jegyzékek indexelésének módjai, a bulletinok típusai; a felhasználók szükségletei és szokásai; a reportok helyes minősítésének /classification/ biztosítása.

A NASA: National Aeronautics and Space Administration /Országos Asztronautikai és Űrhajózási Szervezet/ képviselőjében Melvin DAY ismertette a NASA tájékoztatási programját /Selective Dissemination of Information Program = Szelektív Információ Terjesztés/. A kötetlen előadás nagy érdeklődést váltott ki, számtalan kérdés, hozzászólás hangzott el; központi problémák a report-irodalom irán-

ti egyéni igények kielégítése a NASA tájékoztatási programjának keretében, a tájékoztatási program hatékonyságának felmérése.

A másik fontos programpont a report-irodalom tájékoztatási módszerek különféle formáival foglalkozott. A rövid címjegyzékek és a kivonatos jegyzékek, az automatikus vagy nem-automatikus módszerek alkalmazásának előnyei és hátrányai körül folyt a vita. Hat könyvtáros foglalkozott az indexek értékelésével. Mindannyian saját területükről vett példákkal bizonyították, milyen hibák és tévedések mutatkoznak a tárgyszó megválasztás terén és a bibliográfiai adatok közlésében. Az a vélemény alakult ki, hogy bár a jelenlegi indexelési módszerek még jelentős javításra szorulnak, már eddig is jelentős fejlődés mutatkozik e téren.

Négy előadás hangzott el a reportok kezelésére és feldolgozására vonatkozóan; három az automatikus, egy a nem-automatikus módszer mellett szállt síkra.

Több előadás hangzott el a report-irodalom felhasználóinak igényeit és szokásait illetően. Ezek közül a legérdekesebb javaslat Mrs. Doris BANK részéről hangzott el. A már egyéb területeken is jól felhasznált statisztikai módszerek alkalmazását ajánlotta az érdeklődők részéről mutatkozó igények felmérése területén.

Az Atomic Energy Agency /Atomenergia Bizottság/ és a Department of Defense /Honvédelmi Minisztérium/ reportjainak minősítő /classifying/ osztályozásáról szóló beszámoló informatív jellegű volt. Ez a beszámoló igen hasznos volt még a nem minősített reportokkal foglalkozó könyvtárosok számára is, fény derült a "titkos", "bizalmas", "idegen nemzetek számára nem beszerezhető" stb. minősítésekre.

/Dáczér É./

26/67

377.6:02/424.8/

Birminghami könyvtáros iskola. - /Birmingham School of Librarianship/ - LOCK, R.N. - The Library World, 67.k. 789.sz. 1966.ápr. p. 251-253.

Az iskola 1950-ben létesült, 1960-ig kedvezőtlen körülmények között működött. 1962-ben költözött jelenlegi helyére, a kereskedelmi iskola épületébe, ami a könyvtárosképzésnek a jó elhelyezéssel kívül számos szolgáltatást /xerox-másolás, ofszet sokszorosítás, audio-vizuális segédlet, adatfeldolgozó berendezés/ is nyújt.

Az oktatásban a leglényegesebb a Library Association által kidolgozott 2 éves tananyag, valamint szigorú felvételi követelmények útján a hallgatók számának korlátozása /évfolyamonként 180-as létszám/. Az oktatók jelenlegi 13 főből álló testületét 16-ra tervezik emelni, hogy az "egyéni foglalkozást" minél nagyobb mértékben elősegítsék. Ez utóbbit biztosítja a "tutor" rendszer /konzultáló rendszer/, valamint az oktatók és tanulók rendszeres összefüggése.

Az iskola ténykedésében tulajdonképpen két vívmány jelentős, ami messzemenő következményekkel járhat. Nevezetesen az egyik az 1962-ben létesített nyomda, melynek révén csökkent az iskola bibliográfiai kiadványainak előállítás költsége, és ez fokozza a bibliográfiai tevékenységet. A másik a gépi adatfeldolgozás útján történő gyakorlatok bevezetése, mint pl. különféle katalógusok készítése KWIC-index és különféle kísérletek útján. Ez egyben lehetőséget nyújt az iskolának különféle kutatási programok végrehajtására.

/Dáczér É./

27/67

608.3/086.2/:025.35

A szabadalmi leírások mikrofilmjeinek szakrendi katalógusa. - /Szisztematicesszki katalog mikrofil'mov patentnüh opiszanij/ - BELOUSZ, L.V. - Tehniceszskie Biblioteki SzSzSzR, 43.k. 1.sz.1966. p.23-25.

A Szovjetunióban szívesen alkalmazzák a nagytömegű szabadalmi anyag mikrofilmen történő tárolásának módszerét: a visszakeresést ebben az esetben a szabadalmak száma és nemzeti osztályszáma szerinti katalógus teszi lehetővé. A szakrendi katalógust célszerű természetesen országok szerint felépíteni, tekintettel a nemzeti osztályszámok különbözőségére, s az országok között is a német rendszert elfogadott országok anyagát érdemes először feldolgozni, mivel ezt vette át a legtöbb európai ország. - A katalógus összeállításának menete a következő: Minden szabadalmi leírásról egy kartont készítenek, melyen a bal felső sarokban az ország megnevezése és az osztályszám, a jobb felső sarokban a lajstromszám, középen az eredeti nyelven és fordításban megadott cím, a jobb alsó sarokban a bejelentéssel kapcsolatos adatok, a bal alsó sarokban pedig a mikrofilmkockák száma szerepel. A kartonokat rendezőtáblákon úgy rendezik el, hogy először a középső oszlopba kerülnek az osztályszám szerint, azután a jobb oszlopba, figyelembevéve az alosztályt is, és ha egy alosztályon belül is túl sok anyag jön össze, akkor a baloldali oszlopban a csoportot is figyelembevéve rendezik el az anyagot. A szükséges feliratokat beiktatva készül el a nyomtatott katalógus.

/Vásárhelyi P./

28/67

651.926

A fordítás a hírközlés korszakában. - /Die Übersetzung im Zeitalter der Kommunikation/ - SCHABEWALT, W. - Nachrichten für Dokumentation, 17.k. 1-2.sz. 1966.márc. p. 1-5.

Korunkban több formában is újraélednek azok a törekvések, amelyeknek célja egy "nemzetközi nyelv" felhasználása az információközlésre. Ilyen "nemzetközi nyelv" a fogalmak képi ábrázolásától a matematikai jelekkel való kifejezésig több formát is ölthet. Ezekből a törekvésekből arra lehetne következtetni, hogy a fordítás szerepe a jövőben csökkenni fog. A nyelvi kifejezések helyettesíté-

se az ilyen értelemben vett "nemzetközi nyelv" szimbolumaival azonban csak a legszegényesebb, szinte adatszerű értelemben vett információ-közlésre alkalmas: ha egy "egész ember" áll kifejezése mögött, ezt már csak fordítás adhatja vissza egy másik nyelven. Ezért a végső soron "nemzetközi nyelv" szimbolumaira épülő gépi fordításnak is természetszabta határai vannak, és a hírközlés korszakában - amikor az információközlés régebben elképzelhetetlen technikai lehetőségei valósultak meg - változatlan, sőt, az információközlés fokozódó igényei miatt növekvő szerepük lesz a fordítóknak.

/Hoványi G./

29/67

655.4/.5/73/

Feleslegessé válnak-e a könyvek? /USA-beli helyzet/ - /Are books obsolete? - American survey/ - The Economist, 220.k. 6409.sz. 1966.jun.25-júl.1. p. 1417-1418.

Az elmúlt 15 évben a könyvkiadás területén nagy változás állott be. Régebben a kiadói cégek tevékenysége sokkal inkább "uri időtöltés", semmint üzleti vállalkozás volt.

A változás először a könyvvásárlók részéről jelentkezett a pukotésú /paperback/ kiadványok iránti nagy érdeklődésben. A reklámozás, a könyvklubhálózatok stb. csatlakozása a kiadói szakmához azt eredményezte, hogy a kiadási tevékenység egyre inkább előfizetési alapokra épült. Csak az tudott a szakmában megmaradni, aki a piac igényeit ügyesen mérte fel. A könyv árucikké vált. Ennek következményeként csak az a szerkesztő maradhatott a helyén a legtöbb kiadvállalatnál, aki egyben jó üzletembernek mutatkozott.

A másik jelentős változás néhány év óta tapasztalható: egyes kiadók ugyanazt a művet egyidejűleg "paperback"-ben és kemény kötésben hozták forgalomba. A "paperback" csak nagy példányszám esetén kifizetődő, ezért a kiadók, hogy könyveiknek minél nagyobb publicitást szerezzenek, elcsalják az írókat a régi tekintélyes cégektől, kedvezőbb feltételek ígéretével. A folyó évben, tultermelés következtében csökkent a "paperback" kiadványok forgalma, ennek egyenes következményeként a kedvező feltételek is mérséklődtek. Várható, hogy az elkövetkezendő hónapokban az írók egyik kiadótól a másikhoz szaladgálnak az eddig elért előnyös feltételek fenntartása érdekében.

A harmadik változás: a tőke áramlása a kiadói szakmába. A hatalmas kiadói testületek egyre nagyobb érdeklődést mutatnak a szakma iránt, miután rájöttek, hogy a nagy profit a tankönyv /textbook/ kiadás eredménye, amit a főiskolások, egyetemisták számának állandó növekedése idéz elő. Ugy néz ki, hogy 1970-re a középiskolások 50 %-a megy egyetemre, továbbá az állami hozzájárulások a könyv- és tankönyvkiadáshoz hatalmas iparágá fejlesztik a könyvkiadást.

Oktatógépek alkalmazásával, melyek az előkészített tananyagot tárolják és könnyen, gyorsan továbbítják - jöllehet a tervek egye-

lőre még kutatási, fejlesztési stádiumban vannak - a könyveknek igen korlátozott szerepük lesz. A tananyag audio és vizuális, tároló- és mikrofilmegységek formájában jelentkezik könyvek helyett.

Egyelőre még nagy az érdeklődés a kiadói vállalkozás iránt, főleg a "textbook"-okat illetően a mammut kiadóvállalatok részéről, de a könyvek feleslegessé válásának gondolata már beférkőzött a kiadói köztudatba.

A kiadók számára e problémák ma még csak figyelmeztető jelenségek, mivel a helyzet még egyelőre az, hogy a tőkeáramlás magasabb fizetések, a szerzőknek nagyobb előleget hoz, a kiadónak pedig az ipari hatalom tudatát, ami kielégítő kárpótlást nyújt a korábbi "uri időtöltés" illuziójáért.

/Dáczér É./

30/67

681.323.048:54:003.62

Réslyukkártya-rendszer a szerves kémia szerkezeti képleteinek jelölésére. - /Eine Schlitzlochkartei für organisch-chemische Verbindungen/ - REPPE, K. - FIKENTSCHER, L. - GROBE, W. - Nachrichten für Dokumentation, 17.k. 1-2.sz. 1966.márc. p. 32-38.

Valamennyi lyukkártyarendszer előnyeinek és hátrányainak mérlegelése után döntöttek a réslyukkártya-rendszer mellett. A réslyukkártya felső részén 2x3 a lyuksorok száma; a kártya alsó része alfanumerikus információk felvitelére alkalmas. A 10 kódmező az alapanyagok /2 mező/, a vegyületek /2 mező/, az előállítók, a vegyületi tulajdonságok /2 mező/ az előállítás éve, az atomfajták és a C-atomok kódolását teszi lehetővé. A kódok 3 és 4 számjegyű, 10 helyértékű számok, amelyek hierarchikusan oszthatók. A rendszerben átfedő kódokat használnak: néhány ezer kódjegyből átlag 10 átfedő kódot lyukasztanak egy 60 kódjegyhelyes kódmezőbe. Az előállítók nevének 3 betűje és az előállítás éve viszont háromszögműködésben lyukasztatható a kártyára. A rendszer kapacitása 20 000 kártya. A válogatógép egy menetben 500 kártya válogatására képes. Az alfanumerikus szöveget helyesbitéskor xerográfiai uton viszik rá az újabb lyukkártyára. A rendszer más szakterületeken is hasonló alapelvek szerint alkalmazható.

/Hoványi G./

31/67

681.325.87:778.14.072

Mikrofilm visszakereső rendszer. - /Photo image retrieval system/ - Reprographics, 4.k. 7.sz. 1966.aug. p. 20-21, 28, 30.

Az IBM 1350 mikrofilm visszakereső rendszer 500 000 mikrofilmből másodpercek alatt keresi vissza a kívánt filmkockát. A rendszer alapvető információhordozója az ablakos lyukkártya: ennek mikrofilmkockájára fényképezik az eredeti rajzot, lyukkártya-részébe pedig a dokumentumszámot és egyéb jelzeteket lyukasztanak. Ezután konverter másolja a mikrofilmkockát 70 x 35 mm méretű negatív mik-

rofilm kártyára. Ennek hátoldalán mágnesszett sáv fut végig a lyukasztott információk felvitelére. Erre 100 nyolc bites információ vihető fel. 32-32 negatív mikrofilm kártyát egy-egy rekeszbe helyeznek. Ezekben tárolják és továbbítják a mikrofilm kártyákat a rendszerben. A visszakeresés gépi lyukkártyával mint keresőkártyával vagy közvetlen számológépes bemenettel történik. A mozgatható "tálcáról" a kódolásnak megfelelően jutnak el a beépített pneumatika segítségével a rekeszek, ill. bennük a negatív mikrofilm kártyák a konverterbe. Ez a visszakeresett mikrofilm kártyák képanyagát ablakos lyukkártyába fényképezi és ezt adja ki a rendszer visszakeresett információként az igénylőnek. Az ablakos lyukkártyába visszalyukaszthatók és tabulátorral alfanumerikusan kiirhatók a mikrofilm kártyák mágnessávján tárolt információk is.

/Hoványi G./

32/67

681.616.429.2:655.344

Ofset matricák. - /Offset masters/ - Reproduction Methods, 6.k. 7.sz. 1966. p. 34-35, 54.

Az ofset-eljárás lényege a fejlődés évtizedei alatt is a régi maradt - jelentősen változott azonban a matricák anyaga és előállításának technikája. A régi litográfiai anyagokat papír, fém és legújabban műanyag fóliák váltották fel. A matrica-készítés technikája ennél is változatosabb: a sötétkamra eljárások, a közvetlen nyomási eljárások, a közvetlen pozitív fotómásoló eljárások, a diffúziós és a szárazmásoló eljárások, az elektrosztatikus és azon belül a xerox módszerek, a hőmásoló, végül a fakszimile eljárás alkotják ma a jelentősebb módszereket. Ezek mindegyikének sajátos műszaki előnyei vannak, és gazdaságosságuk is különböző követelményektől függ. Az összefoglaló cikk ezeket sorolja fel eljárás-fajtánként, mindegyiknél a reprezentatív berendezést és annak beszerzési költség szintjét is feltüntetve. A beszerzéskor azonban nemcsak a műszaki követelményeket és a vételárat kell mérlegelni, hanem az üzemeléshez szükséges anyagköltségeket is, mert ezek alapvetően módosítják az egyes eljárások és berendezések kiválasztásának szempontjait.

/Hoványi G./

33/67

778.124:772.932

Fél terjedelembre kicsinyítő elektrosztatikus másolóberendezés. - /Copying quarto at under 3/4 a sheet/ - Office Methods and Machines, 13.k. 153.sz. 1966. p. 693.

A COPYGRAPH 313 elektrosztatikus másolóberendezés 27 cm széles és bármilyen hosszú dokumentumok másolására alkalmas. Ezeket 2:1 arányban kicsinyítve másolja papírszalagra; a szalagot a másolatok között külön berendezés vágja. Ez a kicsinyítés még könnyen olvashatóvá teszi a gépelt szövegeket - a kicsinyítéssel azonban felére csökkennek a tárolási gondok. Egy A/4-es oldal másolási költsége 0,72 penny - ez tehát a legolcsóbb elektrosztatikus másolás a vilá-

gon. A gép működési sebessége 10 másodpercenként 1 méter. Ez 1 perc alatt 18 A/4-es lap másolását teszi lehetővé. A COPYGRAPH 313 berendezés hűtőszekrény-nagyságu, ezért elhelyezése szűk irodahelyiségekben sem okoz problémát. Ára 525 angol font; külön másolatszámológó berendezés is felszerelhető, ennek vételára 35 font. A berendezést a CONROY COPYING CONSULTANTS Ltd. hozza forgalomba.

/Hoványi G./

34/67

778.14

Bevezetés a mikrofilmtechnikába. - /A microfilm primer/ - Reproduction Methods, 6.k. 5.sz. 1966.máj. p. 37-42.

A mikrofilmtechnika fejlődésének történelmi áttekintése után igen részletes áttekintést ad az Egyesült Államokban használatos berendezésekről és ismerteti a mikrofilmezéssel kapcsolatos angol nyelvű terminológiát. Bemutatja a különböző mikroformákat /tekeresalakban, apertura-kártya, áttetsző és át nem tetsző formában készített mikrokártya, tasakos lyukkártya stb. alakjában tárolt mikroképeket/, ismerteti a kamerákat, az előhívó és montírozó berendezéseket, a másoló és visszanyagító gépeket, valamint a visszakereső rendszereket. Rámutat arra, hogy a mikrofilm már számítógépes komplex rendszerek bemenő információhordozójaként is felhasználható, amikor is a berendezés a televízióhoz hasonló módszerrel optikailag letapogatott mikrofilmen rögzített információkat közvetlenül elektromos impulzus-sorozatokká átalakítva tárolja mágnesszalagos vagy lemezes memóriájában. Hasonlóképpen vannak olyan rendszerek, melyek a számítógéppel végzett gépi adatfeldolgozó munka eredményeit közvetlenül mikrokép formájában adják ki.

/Vásárhelyi P./

35/67

778.14

A mikrofilm-technika jelenlegi állása. - /Where are we in microfilm/ - Microdoc, 5.k. 2.sz. 1966. p. 35-38.

Az angol Microfilm Association igazgatóhelyettese, H.F. BAILEY az egyesület konferenciáján vázolta a mikrofilmtechnika jelenlegi állását. A mikrofilmezésre váró "dokumentum" a hagyományos dokumentumon kívül ma már a katódsugárcsővel előállított "dokumentum" is: az elektronikus számológép kiíróegységében ugyanis a katódsugárcsővel "kiírt" információkat veszik fel gyorsan pergő mikrofilmtekercsekre. A mikrofilmtekercs és az ablakos lyukkártya mellett rohamosan tör előre a mikrofilmkártya; a MICROCARD, a MICROLEX és a READER MICROPRINT pozitív kártyák. A visszakeresés ma már nagysebességű és félautomata dokumentumszám-azonosító /KODAMATIC/ és szákszám-azonosító /MIRACODE/ berendezésekkel történik. A visszakeresett mikrofilm olvasására és ezzel egyidejű másolására szinte naponta születnek a mind tökéletesebb berendezések. Ez a nagyütemű fejlődés szükségessé tette, hogy az ISO /International Standards Organization = Nemzetközi Szabványügyi Szervezet/ foglalkozzék a

mikrofilmtéchnika néhány kérdésével: az ISO azonban a közeljövőben a mikrofilmtéchnika valamennyi lényegesebb kérdésében ajánlásokat fog kidolgozni.

/Hoványi G./

36/67

778.14:778.342

Mikroformátumok fotokromáttal. - /Microforms and photochromics/
- Reprographics, 4.k. 7.sz. 1966.aug. p. 5-6, 30.

A fotokromát átlátszó, fényérzékeny, molekuláris réteg, amely ultraibolya sugarak hatására elszíneződik. Ez az anyag a National Cash Register új mikrofilmkicsinyítési eljárásának az alapanyaga. Az eljárás során a dokumentumot mikrofilmtekerésre fényképezik, a tekercset azután fotokromát réteggel bevont lemezre viszik fel ultraibolya átsugárzással. Ezen mátrixszerűen helyezkednek el az egyes filmkockák képei. Erről a mátrix-pozitívról átvilágítással készülnek negatív matricák, amelyek nyomtatással sokszorosíthatók. Az eljárás két igen nagy előnye: 1. a fotokromát lemezre s innét az eljárás befejező szakaszáig 250:1 kicsinyítési arány /!/ való-sítható meg; 2. a fotokromát lemezen a "mátrix" elemei törölhetők, ezért a hibajavítás menet közben vagy utólag is könnyen végezhető. 2000 filmkockát tartalmazó "mátrix" előállításának időszükséglete 2 óra. Egy negatív matricával 2500 másolat készíthető. Az eljárás költsége a mikrofilm készítését nem számítva 300-600 dollár. Ez sok másolat előállításakor válik gazdaságossá. A NCR 10-15 dollár havi bérleti díju olvasóberendezések gyártását tervezi.

/Hoványi G./

37/67

778.14.003.1

A publikációs költségek analizisének technikája. - /Publication cost analysis techniques/ - TEPLITZ, A. - The National Micro News, 1966. 80.sz. febr.p. 148-162.

Az amerikai System Development Co. elemezte, hogy milyen költségkihatásokkal jár ugyanazon anyagnak különböző technikával történő publikálása, és általános érvényű költség-számítási módszereket dolgozott ki az egyes eljárásokra vonatkozólag. Összehasonlítási alapnak az ofset nyomás költségeit választotta. A lemezek gépeléssel történő előállítása esetén, s ehhez viszonyítva vizsgálta a publikációs költségeket a lemezek mikrofilmről történő előállítása, 2,4 ill. 8 képet tartalmazó aperturakártyák sokszorosítása, mikro-kártyák, kazettás mikrofilmtekerések sokszorosított terjesztése és vegyes eljárások alkalmazása esetén. Azt találta, hogy a 8 képet tartalmazó mikrofilmes aperturakártyák formájában történő publikáció költsége a normális ofset nyomás költségének 55,8 %-a, a 4 képet tartalmazó aperturakártyák formájában történő publikáció pedig 85,3 %-a. Az állandó költségek terén jelentkező megtakarítás szempontjából a legelőnyösebb ugyancsak a 8 képes aperturakártya, utána pedig a kazettás mikrofilm. Az összes költségek szempontjából rangsorolva a megtakarítás szerint az eljárásokat, a sorrend a kö-

vetkező: 1. 8-képes aperturakártya, 2. kazettás mikrofilatekeres, 3. vegyes kazettás és aperturakártyás terjesztés, 4. mikrokártya, 5. 4-képes apertura kártya, míg a közönséges mikrofilmes-lemezes rota eljárás és a 2-képes aperturakártyák útján történő publikáció drágább a lemezgépelés és ofszet sokszorosítás költségeinél. - Függelékben a szerző megadja az egyes eljárások költségeinek kiszámítására javasolt képleteket.

/Vásárhelyi P./

38/67

778.18:026

A reprográfia jelentősége napjainkban és a jövőben a tudományos könyvtárak számára. - /Zur gegenwärtigen und zukünftigen Bedeutung der Reprographie für wissenschaftlichen Bibliotheken. - DUX, W.-Zentralblatt für Bibliothekswesen, 80.k. 8.sz. 1966. p. 455-467.

A reprográfiai eljárások napjainkban az optikai-vegyi és a tisztán vegyi, az ezüstsós eljárásokra /optikai negatív-pozitív, közvetlenül pozitív, mikromásoló, kontaktmásoló/, a fénymásoló, valamint a fizikai másolóeljárásokra /elektrosztatikus, elektronikus leérzékelő és a melegmásoló eljárásokra/ oszlanak. Ezek előnyei a könyvtárak számára: az eredeti dokumentumok kimélése, a másolatok szinte korlátlan élettartama, a másolatok igen nagy terjesztési lehetősége, a jelentős helymegtakarítás, a dokumentumok információ-tartalmának gyors fellelése a korszerű reprográfiai visszakereső berendezések segítségével, a másolatok gyors előállítása - s mindezzel együttjáróan a reprográfiai módszer gazdaságossága. A reprográfia jövője szempontjából jelentős fejlődési tendencia, hogy elmosódnak bizonyos határok a publikált és a nem publikált irodalom között: egyes dokumentumfajták kiadás helyett központi tárákba kerülnek, referálják őket, és csak az érdeklődők számára készül róluik reprográfiai másolat. Ezeknek a központi táráknak a szerepét a könyvtáraknak kell vállalniuk.

/Hoványi G./

